

ONZE BABYLONISCHE GEVANGENSCHAP

Gods hand in de geschiedenis

We willen in dit opstel nadenken over God en de geschiedenis. In de Schrift is dit bepaald geen abstract onderwerp. Het is in de gestalte van Gods oordeel dat Israël steeds weer tegen zijn geschiedenis aanloopt. Hoe overvloedig Gods beloften ook zijn, hoe trouw Hij ook voor zijn volk uitgaat en het achternazit, Israël loopt telkens weer vast. Het vindt de Heilige en Almachtige niet aan zijn zijde, maar tegenover zich, in toorn. Daarom oordeelt Hij zijn volk met recht en gericht. Om het daarna nieuw tot Bruid te werven.

Israël ziet dus in de geschiedenis, en dan met name in zijn eigen geschiedenis, de hand van God. Maar deze hand is niet alleen een beschermende, dragende, zegenende hand, maar ook een hand die slaat, die tuchtigt, die ombrengt. En dat laatste is niet louter een dreigement, zoals een slechte theologie ons graag doet geloven, maar profetie die werkelijke vervulling vindt – in Israëls geschiedenis, in die vreemde knecht des Heren waarvan Jesaja spreekt.

Verder zei de HEERE tegen mij: Bid niet voor dit volk ten goede. Al vasten zij, Ik luister niet naar hun geroep. Ook al brengen zij een brandoffer en een graanoffer, Ik zal in hen geen behagen scheppen, maar door het zwaard, door de honger en door de pest zal Ik een einde aan hen maken. (Jer. 14:11,12)

We hebben het hier over een Heer die zijn volk liefheeft, en een grote genade voor hen bewaart. Een terugkeer en nieuw opgaan naar Jeruzalem; een nieuw en ander verbond, de Wet die in de harten wordt geschreven (vgl. Jer. 31:31-34). Een nieuwe tempel die zal rijzen en dalen. De gedachte dat God zijn volk ooit voorgoed afschrijft en daarom met anderen een nieuwe geschiedenis begint, is ketterij. Jezus Christus en de God van Israël zijn onverbrekkelijk verbonden, Vader en Zoon zijn één. Nog eens anders gezegd: de Schepper is ook de Verlosser, en de Verlosser de Schepper. Dat is de harmonie, de 'symfonie', waarin Oud en Nieuw samenstemmen. En dat is niet alleen een perspectief om te volharden in het geloof, maar deze harmonie in God ligt ten grondslag aan al zijn werken. Zoals wanneer 'de volheid van de heidenen' is ingegaan 'gans Israël' uiteindelijk niet anders dan één kan zijn, en daarmee dus allen die geloven omspant (vgl. Rom. 11:26).

Niets van deze harmonie blijft echter over, we worden uit het lood geslagen, als wij inwendig niet meer aanvaarden dat de liefde van de HEER zijn toorn niet uitsluit, maar insluit. Dat bij zijn geschiedenis met ons mensen, met Israël en de volken, ook 'het zwaard, de honger en de pestilentie' behoren, om het met de SV te zeggen. Hier is onze theologie gaan haperen. Ze is stilgevallen. Van een hand van God die slaat en tuchtigt, wil zij liever niet weten.

Daarmee zijn niet alleen hele partijen van de Schrift onleesbaar geworden (die in het rooster van de *Eerste Dag* dan ook angstvallig worden gemeden), we begrijpen ook ons zelf niet meer. Want een gemankeerde godskennis, leidt onherroepelijk tot een gemankeerde kennis van de mens. Wat is er met de theologie gebeurd dat een toornende, wrekende, oordelende God ons 'abhanden gekomen' is? Duidelijk mag zijn dat het hier niet gaat om individuele keuzes en wendingen, maar om een objectieve verandering. Het lukt ons haast niet meer om Gods hand over en in onze geschiedenis te belijden, anders dan dat Hij individueel wat mensen roept en aanspreekt als zijn kerk.

Wat moeten wij zeggen?

Ik heb geen behoefte om René de Reuver af te vallen. Hij stond daar toch maar in april op zondagmorgen, als scriba van onze kerk voor het oog van de camera, in zendtijd door de EO geboden, in de corona-setting van een lege huiskapel. Daar moest hij 'ons' voorgaan, en in deze vorm was dat toch ook een beetje het land voorgaan, in elk geval de ganse huis- tuin- en keukengemeente die op dat moment zou kunnen kijken. Ik vond dat hij er waardig en dienstbaar stond. En wat hij gaf was troost en bemoediging, uit een bron die boven hem uitging. Dus een echte dominee. Alleen: er stond ook een dominee die niet meer sprak over Gods gericht in de geschiedenis en niet meer over de troost van het eeuwig leven als onze eigenlijke en laatste troost. Steeg het woord van De Reuver gezaghebbend uit boven de algemene corona-opwinding van dat moment of ging het er vooral op in?

Die hele opwinding ging en gaat niet over het sterven van corona-patiënten – zij komen nauwelijks voor –, maar over de angst straks zelf op de intensive-care terecht te komen of er met moeite weer van los te komen; je moeder of je kind te verliezen of hen niet meer te kunnen bezoeken, toenemend over de angst failliet te gaan of je baan te verliezen. Het gaat om de opwinding niet goed te weten waar je überhaupt bang voor moet zijn, niet meer te kunnen vrijen met een onbekende, in je hele sociale leven ontregeld te worden; en dan ook de opwinding die in een vleugje spiritualiteit en onverdiende dankbaarheid nieuwe weldoeners zoekt en zich graag ouderwets verenigt in een wij-gevoel, al lag dat grotendeels achter ons zodra we weer konden vliegen. Uiteraard zijn of waren dit allemaal echte, soms diep-ingrijpende problemen. Maar zei René de Reuver zoveel nieuws, vergeleken bij wat premier Rutte of half Nederland hierover zegt of zei? Zijn setting, zijn inzet, zijn ambt spraken van iets anders, en daar gaat een enorme suggestie van uit, extra omgeven door liederen uit Veenendaal en Apeldoorn. Maar is het toch niet vreemd om, juist als er werkelijk zoiets als een mondiale crisis uitbreekt, niet over Gods oordeel te spreken, en om niet in de eerste plaats *oog in oog met allen die sterven* de klassieke 'sieckentroost' te geven? Ondertussen, ga er maar aanstaan... De Reuver sprák ook over Lazarus en Jezus' wenen aan zijn graf. Maar hoeveel predikanten verstaan de opwekking van Lazarus inmiddels niet veel meer als een onmogelijk-wonderlijke boodschap om juist ons leven *binnen* de grenzen van de eindigheid te houden, in plaats van als een teken dat er zoiets als een eeuwig leven is dat onze eindigheid en dood, onze lichamelijke doorbreekt? Ik vat de dood dus niet geestelijk, maar fysiek op, naar de Schriften zelf. Want ons eeuwig leven is hopelijk toch nog iets anders dan de inmiddels veelgeroemde 'kwaliteit van leven', waar maar een beperkt deel van de mensheid aan toekomt... Het is de schoot van Abraham (vgl. Luc. 16:19-31). Hopelijk mag duidelijk zijn dat ik inmiddels niet eens meer denk aan René de Reuver, maar meer aan die collega's uit de hoek waar ik zelf ook vandaan kom, dat wat vroeger de midden-orthodoxie heette.

De kerk zal voor de dag moeten komen – en dat raakt niet alleen de moderne theologie, maar elk mensenhart – wat haar hoop is voor de doden. En die doden, dat zijn wij allen: *hodie mihi, cras tibi* zoals de Romeinen zeiden, *heden ik, morgen gij*. Is het eeuwig leven waarvan Christus spreekt een realiteit waarin zij mogen ingaan tot heerlijkheid? Of staan hun nabestaanden aan het graf wat te pruttelen in beelden en gelijkenissen van wereldkinderen die in hun hart denken: *er is geen God* (Ps. 14:1). *Er is geen God* (Ps. 53:2), nou ja, niet anders dan wat ik in mijn geest daarvan maak en samenstel. Stamelen is goed, maar waar ook de geloofsleer een stamelen wordt, verliest de kerk haar vitaliteit en betrouwbaarheid in de ogen van anderen. Daarom zal Rome het langer houden dan de PKN,

zolang deze babylonisch blijft gevangen in haar dubbelzinnige taal van dood en leven, van tijd en eindigheid. Want de pausen stamelen dan wel, nauwelijks verstaanbaar als zij zijn, maar hun leer is dat niet. En dat mag dan niet onze leer (of gedeeltelijk niet) zijn – maar wat is onze leer wel? Op het hoerige af, pardonnez le mot, proberen we als kerk tegenwoordig relevant te zijn voor de wereld door goed te doen. Maar weten we nog wat we wel en niet mogen geloven? De ‘sacra doctrina’ wordt met de dogmatiek steeds meer uitgehold. Ouders nemen niet eens meer de moeite hun kinderen naar catechisatie te sturen of zichzelf te (laten) onderwijzen. God, dat moet je niet leren, maar vooral doen en beleven!

Ik besef dat dit harde woorden zijn. Ik pieker er ook niet over om ‘hersteld’ te worden als mijn kerk dat zelf niet wordt. Maar vanaf dat ik puber was heb ik het sterke vermoeden gehad dat onze kerk ernstig leed aan een onbereflecteerde ‘burgerlijkheid’. Ik ken geen beter woord. Destijds was die rechts, nu is zij eerder progressief. De burgerlijkheid die God weghoudt van zijn oordeel over onze geschiedenis en die tegelijkertijd niet meer weet van zijn onverdiende genade. Een burgerlijkheid, waarbij het alles doorbrekende en omvattende eeuwig leven waarin de dood is overwonnen geen deel meer uitmaakt van de christelijke logica en het christelijk argument. Waar niet het luisteren naar God centraal staat, waar de profeten telkens op hameren, maar kerkelijke bedrijvigheid.

Daar stond een scriba van een eerbiedwaardige traditie die weet heeft van de oordelen van de HERE GOD over de geschiedenis, oordelen die aan het kruis heten te zijn weggedragen, die weet heeft van het heil waarin de dood is overwonnen – dan moet er toch meer te zeggen zijn dan dat wij meeleven, meehopen, meebidden; of dat Christus dit alles voor ons doet? Meer dan dat wij ons enkel richten op het lijden en ongemak van dit moment? Ik vermoed eigenlijk dat veel wereldkinderen juist hier iets anders verwachten. Iets van een absolute troost dat de dood het laatste woord niet heeft. Een streng woord, dat het leven geen lolletje is en wij onze pijn en leed ook hebben te dragen. Is de kerk innerlijk zo gesecculariseerd, dat ze zich voor deze boodschap schaamt misschien? Ik kon die vraag na het zien van meerdere internetkerkdiensten niet onderdrukken, en wil daar verder op reflecteren.

Mozes of Christus

Wij zijn na de oorlog langzaam gewend geraakt het Oude Testament niet vanuit Christus, maar vanuit Mozes te lezen. Onder ‘Mozes’ versta ik uiteraard zijn vijf boeken, de thora die wordt opgevat en gelezen als Israëls *eigenlijke* (om niet te zeggen eeuwige) oorkonde, waar dan – in navolging van de synagoge – de overige boeken van profeten en geschriften omheen worden gelezen. Zelfs Jezus lijkt, als zoon van Israël, van deze oorkonde eerder een gewaagde toepassing en uitleg te zijn geweest dan haar eigenlijke kloppend hart en inhoud. Dat laatste is uiteraard de manier waarop de kerk vanouds het Nieuwe Testament en haar eigen geloof heeft verstaan. Na aanvankelijk vooral gespitst te zijn geweest op de bijbels-profetische voorzeggingen van Christus, waren het ‘geestelijke theologen’ als Origenes (ca. 185-254), Ambrosius (339-397) en Augustinus (354-430) die de kerk leerden de gehele Schrift te verstaan als één groot tekensysteem van de levende Christus en zijn kerk. Dat leidde in de ME tot een dwingend systeem van viervoudige schriftzin. Maar het was een heldere, christelijke benadering van de Schrift, die haar centrum niet zoekt in Israëls bevrijding uit de slavernij of in zijn wording tot volk van de HEER, maar in Gods verzoening van deze wereld in Christus Jezus, met de kerk rondom. Hierin speelt uiteraard het Oude Verbond een grote en zelfs beslissende rol, maar eerder als heerlijke prefiguratie én anti-type van het heil, dan als de precieze norm en inhoud ervan. Ook Luther en Calvijn hebben

hier niets aan veranderd, hoe diep zij ook het mes in de allegorese staken. Ook zij lazen Mozes en de profeten als getuigenis van Vader, Zoon en Geest. De overtuiging dat 'bevrijding' de centrale boodschap van de Schrift is – waarbij dit woord dus niet primair heenwijst naar zoiets als 'eeuwige verlossing', maar veeleer naar een maatschappelijke verandering of zelfs omwenteling; van Israël, maar waarom dan ook niet van alle verdrukten? –, die interpretatie kan niet los worden gezien van de algehele emancipatiegolf van na WO II om uit de vaste structuren te breken van staat, kerk en gezin. Inmiddels heeft dit denken binnen de kerk aan populariteit ingeboet. 'Bevrijding' is net als 'revolutie' een werelds modewoord geworden voor een grenzeloos bestaan, zoals de kapitalistische productiewijze naar haar wezen elke grens wil slopen. De kerk kruipt ondertussen alweer langere tijd naar Christus toe. En rondom Israël rijzen vragen. Het Oude Testament zit toch wel erg vol met geweld. Willen wij deze God nog wel voor onze rekening nemen? De staat Israël lijkt wel een roversbende. Wordt het geen noodzaak die hele naam 'Israël' op te geven, ook in bijbelvertalingen bijvoorbeeld, en gewoon van 'volk van God' te spreken om elk misverstand te vermijden? En mag ook van Joden ondertussen niet gevraagd worden dat zij zich voegen naar onze multiculturele samenleving en misschien iets van hun overgevoeligheid prijsgeven? We zeggen lang niet allemaal wat we denken. Maar het is duidelijk dat er in onze kerkdiensten al lang een paradigmawissel gaande is tussen de openingspsalm (*zijn* het nog psalmen van David, of inmiddels liederen Van Barnard en Jacobse?) en de zegen van, laten we zeggen Iona. Dat zijn veranderingen die sterker zijn dan wijzelf. Nu de strijd voor een rechtvaardige samenleving veel van zijn glans heeft verloren hunkeren wij naar innigheid. Daarmee lijkt ook Israël en de geschiedenis als vanzelf iets van zijn glans te verliezen. Wij worden meer dan sinds lange tijd teruggeworpen op onszelf. En toen kwam corona, en werden we opnieuw geconfronteerd met de vraag naar de hand van God in deze geschiedenis.

Bezinning

Vreemd eigenlijk, hoe vanzelfsprekend ik als student ben meegenomen door de overtuiging dat Jesaja, Jeremia en al hun bentgenoten, dus de zgn. 'latere profeten', niets anders waren dan *wachters bij de Wet*. Alsof dat hun eigenlijke boodschap was: keer terug tot Mozes! Houd je aan de geboden! Doe recht aan wees en weduwe! Daarvoor alleen zou de stem van de HEER natuurlijk overbodig zijn geweest. Zo Mozes uitleggen, dat kan een goede farizeeër of dominee ook. De crisis van de profeten is toch veel ernstiger: van de thora wordt niet eens meer geweten, als ze niet al gewoon is kwijtgeraakt tussen stoffige perkamenten of wat verouderd vaatwerk. De ene na de andere koning doet wat verkeerd is in de ogen van de HEER. Totdat er opeens een Hizkia opstaat, of een Josia, tot kleine tekenen dat God deze geschiedenis ook kan keren. Maar waar wil Hij héén met deze geschiedenis, met dit volk? De droom van een theocratisch eiland te midden van de heidenen, van Egypte tot Ninive en Athene aan toe, trekt natuurlijk iedereen die Mozes eenmaal heeft lief gekregen. De thora is ook een uiterst enerverend boek. Stel je voor, dat God en zijn volk zo in vrede met elkaar verkeren! Maar als God zijn verbond met Israël vernieuwt in Sichem, vallen deze woorden toch als een slagschaduw over Israëls toekomst, over het land dat aan zijn voeten ligt, heen:

Toen zei Jozua tegen het volk: U zult de HEERE niet kunnen dienen, want Hij is een heilig God, Hij is een na-ijverig God. Hij zal uw wetsovertreding en uw zonden niet vergeven. (Joz. 24:19)

En wat te denken van de minsten zo ingrijpende woorden van Jeremia, als hij een boekrol lang 'gans Juda' de wacht moet aanzeggen omdat Babel naar Gods wil zal komen, met de drieschaar honger, zwaard en pestilentie:

Zo zegt de HEERE van de legermachten, de God van Israël: Voeg uw brandoffers toe aan uw slachtoffers, eet vlees, want Ik heb met uw vaders op de dag dat Ik hen uit het land Egypte leidde, niet gesproken en hun evenmin iets geboden over zaken die betrekking hebben op brandoffers en slachtoffers. Maar deze zaak heb Ik hun geboden: Luister naar Mijn stem. Dan zal Ik u tot een God zijn, en ú zult Mij tot een volk zijn. (Jer. 7:21-22a)

Vanaf de dag dat uw vaders uit het land Egypte vertrokken zijn tot op deze dag, zond ik elke dag, vroeg en laat al Mijn dienaren, de profeten tot u. Uw vaders hebben echter niet naar Mij geluisterd en hebben hun oor niet geneigd. Zij waren halsstarrig en maakten het erger dan hun vaders. (Jer. 7:25-26)

Profeten zijn toch wat anders dan schoolmeesters die de gezagsdragers en het volk eraan moeten herinneren Mozes te volgen. Dat ook. Maar zij stellen nieuwe zaken aan de orde waarvan Mozes niet, of alleen in het verborgene weet. Zij herleiden de geschiedenis van Israël niet tot de eenmaal vastgelegde oorkonde, maar vertellen haar nieuw, zoals bij Jeremia: niet het offer houdt jullie op de been, maar jullie luisteren naar Mij. En jullie hebben niet geluisterd, jullie zijn ongehoorzaam geweest. Hoe vreemd eigenlijk om te denken dat God niet verder zou gaan met dit volk dan de thora, alsof niet Hij, maar Mozes ten diepste Israël leidt. Alsof de HEER in de thora gevangen zit. Terwijl Hij haar toch veeleer openbreekt om nieuwe dingen te doen. Tot dit nieuwe behoort het zenden in de ballingschap, zeventig jaar lang, en Israëls terugkeer en wederopbouw om zich voorgoed met de volken te verzoenen. Mozes zou ongetwijfeld niet anders willen. Zo alleen wordt de Wet volbracht. Maar Jezus sprak niet alleen met Mozes, Hij sprak ook met Elia. En Jesaja zag Jeruzalem opengaan voor alle volken en sprak van een nieuwe hemel en een nieuw aarde. Kosmischer kon het heil niet worden gedacht, door deze Joden.

De profeten als wachters bij de Wet? Nee, veeleer mannen die de moed hadden om de geschiedenis van Israël te zien in een nieuw, komend perspectief. Het lijkt wel alsof we het eng vinden om zo te denken. Dat de HEER boven zelfs zijn eigen Israël uit vooruit wil, naar voren wil, naar dat kruis toe, naar die volken, naar dat Nieuwe Verbond toe – om het zo te redden en nieuw te maken voor allen. En dat Hij die weg ook al lang is gegaan en gaat. Wás de ballingschap wel zozeer een *straf* voor Israël Mozes niet te hebben nagevolgd? Of was het meer dan straf een eeuwig raadsbesluit om dit volk de ballingschap in te zenden tot genezing van de wereld? Zoals dan ook de afbraak, de opbouw en de nieuwe afbraak van de tempel waarvan de Bijbel spreekt, meer dan literaire gegevens zijn, maar ook wereldhistorische feiten, door God gewild. Mag de kerk zich van deze historische verantwoordelijkheid ontslaan en doen alsof zij spontaan en vrijblijvend Bijbel leest zoals je een roman leest en herleest?

Stel je voor, dat God werkelijk heer over de geschiedenis is die niet achter de feiten van Adam, Assurbanipal en Adolf Hitler aanloopt, maar ze altijd juist voor is. God: niet de grote reactor op onze misselijkheden, die er handenwringend, boos, verdrietig bijstaat en lapt wat er te lappe valt, straft wat er te straffen valt, maar God: de actor die hoe dan ook vooraan gaat, die vooruit weet, die vooruit zendt. Die voorgaat in zijn volk, met Mozes en David, om knecht te zijn tot in Babel en Rome aan toe. Die voorgaat in zijn Zoon, om de schuld die was maar ook nog komt, weg te nemen voor zijn aangezicht. Die ook voorgaat in zijn kerk, om –

al mag ze nog zo achterlijk zijn – in haar eigen lijdensverhaal én verheerlijking te volharden, en zo de wereld toch voor te zijn.

Stáát Mozes dus wel dichter bij God dan die grote profeten-gestalten die weten dat geen enkele geschiedenis ontkomt aan Gods toorn en Gods genade? Ook, juist die messiaanse! Je kunt Mozes natuurlijk met Mozes uitleggen. Maar de profeten leren ons hen uit te leggen met de Heer als genadige tuchtmeester zelf. En dan begint er bij hen toch al iets te gloren van een eeuwig Israël samen met een eeuwig leven van de volken, terwijl dat Nieuwe Verbond nota bene nog moet komen. En, kijk naar de kerk van Joden en heidenen samen: dat ook gekomen is. Hoe komt het, dat Mozes ons meer fundament lijkt te geven dan de profeten, of dan Christus alleen? En hoe komt het dat we zo (spiritueel, liturgisch) verinnerlijken, dat we het heil waarvan de Bijbel spreekt omgekeerd nauwelijks meer historisch kunnen denken? Luther sprak over de Babylonische ballingschap van de kerk in de 16^e eeuw. De moeite die wij hebben met Gods hand in de geschiedenis wijst wat mij betreft op een nieuwe ballingschap. Je zou die in zekere zin de ballingschap van ons lichaam kunnen noemen. Het lukt velen in de PKN, zo krijg ik steeds meer de indruk, niet meer om het heil van God boven ons lichaam uit te denken tot een eeuwig heil.

Toch is daar die laatste bijbelse slag, die al bij de profeten wordt geslagen, en die in het Nieuwe Testament nog veel helderder naar voren treedt:

*Hij zal de dood voor altijd verslinden (...) de tranen van alle gezichten afwissen... (Jes. 25:8)
Noch dood, noch leven (...) zal ons kunnen scheiden van de liefde van God. (Rom. 8:38-39) Als wij alleen voor dit leven op Christus onze hoop gevestigd hebben, zijn wij de meest beklagenswaardige van alle mensen. (1 Kor. 15:19)*

Bij die laatste slag hoort het besef dat ons lichaam onherroepelijk is prijsgegeven aan de dood, aan de tijd, aan de eindigheid. Maar ook dat er een eeuwig heil is aan gene zijde van de dood. Bijbels gesproken zul je toch moeten zeggen: wie vanuit deze opstanding uit de doden niet wil geloven en leven en verkondigen, verkeert in een ernstige vorm van ballingschap van zijn lichaam en zijn lichamelijke. Zo iemand spreekt inmiddels de taal van de wereldtijd, dunkt me, en zit er midden in gevangen. Dat dan voor het oordeel van God in de geschiedenis steeds minder plaats is, is logisch want Gods hand in de tijd heeft alles met zijn eeuwigheid te maken.

Het laatste oordeel

Mogen wij de uitbraak van Covid-19 zien als een kleine vinger van God in onze tijd? In omvang is wat Nederland heeft getroffen natuurlijk überhaupt niet te vergelijken met wat eerst Israël, en later Juda overkwam: worden overwonnen, stad en landerijen met de grond gelijk gemaakt, vervolgens ‘gevangelijk’ worden weggevoerd dan wel als meest armoedigen op de puinhoop van een tempel achter moeten blijven. Vergeleken met de geschiedenis van Israël (en dát is de eigenlijke, de ‘gewijde’ geschiedenis van God met ons mensen, waaraan wij kunnen leren wat ‘geschiedenis’ is!) heeft ‘onze’ geschiedenis het sowieso goed getroffen. Althans, wanneer wij kijken naar ons natje en droogje plus geestelijk welbevinden. Kijken we naar de kerk, dan is dit een ander verhaal.

Hoe dan ook: al heeft corona meer slachtoffers gemaakt, de watersnoodramp was een grotere ramp. Met dank aan onze gezondheidszorg en een regering die als speerpunt koos voor een gecontroleerd sterven in plaats van voor een sociaal-darwinisme waarbij de menselijke soort zichzelf ‘in evenwicht houdt’. Er is alle reden om te stellen dat gezondheid,

en vooral nog: een gezond lichaam onze afgod is geworden die wij dagelijks in de spiegel bewonderen en voor wie we diep buigen. Angstig als wij zijn voor de mogelijke dood, vereenzelvigen wij ons met het Leven. De kosten daarvan zullen steeds meer op ons allemaal, en dan vooral als gewoonlijk op de armsten gaan drukken. In die zin zou een minder krampachtige omgang met ons lichaam ons helpen (maar kan dat, als je er niet aan voorbij kunt denken?). Maar deze afgod is ook een gewoon schepsel dat alle hulp op zijn ziek- en sterfbed verdient. Juist zo wordt het weer een schepsel. Gelukkig was en is die hulp ook daar.

Maar de verleiding is groot om bij een grote of kleine ramp of eenvoudige tegenspoed over een oordeel van God te gaan spreken. Zoals die predikant uit Werkendam die zijn catechisanten voorhield dat corona een straf van God was omdat zij te veel van hun spulletjes hielden (de Groene Amsterdammer). Hij is lang niet de enige die een verband legt tussen onze manier van leven en het toeslaan van het virus. Ook vanuit seculiere hoek, en misschien daar nog wel meer, gebeurt dit overvloedig. Dit lijkt alleen wel meer een oudtestamentische dan een nieuwtestamentische benadering. Zo direct als God met zijn volk Israël bezig was in oordeel en genade, straf en vrijspraak, uitrukken en planten, is Hij nooit met Nederland bezig geweest. Wij zijn helemaal niet zijn volk. Zijn hand in de geschiedenis van Israël was en is een andere dan zijn hand in welk ander land of volk ook – Pools, Palestijns, wie dan ook. Hooguit kunnen wij van een zekere analogie spreken, en dat is al veel, want eerder moeten we denken aan de kerk als het nieuwe volk van God. In plaats van Gods oordelende, straffende hand in de geschiedenis (die wij dan vooral zelf gaan duiden...), lijkt het me dan ook beter te spreken van de beroeringen van de Heilige Geest. Is dat niet vooral de manier waarop God nu met ons bezig is?

Dit wil alleen niet zeggen dat Gods oordeel door de komst van Jezus zou zijn afgezwakt of onschadelijk gemaakt. Integendeel. Dit oordeel is eerder van een concreet, tijdelijk oordeel over Israël een eeuwig oordeel over heel de wereld geworden. De wereld ligt in haar geheel in zonde (vgl. 1 Joh. 5:19). En het uiteindelijke oordeel dat zij tegemoet gaat is haar vergaan, wanneer de jongste dag aanbreekt. Zoals een lichaam sterft. Dat is een wonderlijk iets. Maar het geeft ons de moed en het geloof om tot aan die tijd alle kleine en grote rampen te begrijpen als 'ons medewerkend ten goede' (vgl. Rom. 8:28). Of we die rampen nu meer met zondag 10 van de HC vanuit de schepping, of meer met de profeten vanuit Gods toorn begrijpen. En hoe nauw is dat met elkaar verweven... We hebben het over Gods voorzienigheid, die heel ons uiterlijke leven beslaat. Maar al die voorzienige daden zijn ten diepste verwijzingen naar de laatste daad, Gods definitieve verlossing met het enige echte oordeel dat wij hebben te vrezen. Het laatste oordeel dat uiteindelijk vraagt naar ons geloof. Dus ja, Gods hand in de geschiedenis, zeer zeker. Ook bij corona. Zoals wij in alles van ons leven, heel ons geschapen zijn, Gods hand mogen zien. Veel meer dan slechts hier en daar wat goede of gelukte sporen! Maar het is een gebroken, een relatieve, een nog verborgen hand die ons wakker schudt en doet omkeren, maar ons ook openhoudt en draagt tot aan het einde. Tot aan die twee vingers van Christus die scheiding maken tussen schapen en bokken. Wie zich dus op het pad van Gods oordeel in de geschiedenis begeeft, moet wel weten waar hij uitkomt. Bij het einde, dat ons de kracht geeft al het bestaande leed als een voorlopig en uiteindelijk toch rechtvaardig oordeel te dragen. En bij die zonde die heel onze wereld gevangen houdt.

Jubeljaar

De dominee uit Werkendam zei niet zoveel anders dan veel mensen op links die in deze crisis (opnieuw) bewezen zien hoezeer ons economisch systeem speelt met leven en dood, en daarom op den duur onhoudbaar en vernietigend zal zijn. Omdat wij *allemaal* 'teveel van onze spulletjes houden'. Zou rechts er in zijn hart heel anders over denken? De vraag is alleen: *láát* een mens zich wakker schudden? *Zúllen* die catechisanten minder van hun spulletjes gaan houden omdat een verre buurman overlijdt?

Israël, met iedere sabbat de adem van God dicht op de huid, vierde na elke zes jaar het sabbatsjaar, en na zeven sabbatsjaren het jubeljaar (Lev. 25). Elk zevende jaar mocht het land rusten, elk vijftigste jaar ging het land weer naar zijn oorspronkelijke eigenaar terug. De kloof moet niet almaar dieper en dieper worden, noch van de ploeg, noch van de rijkdom. Zo zei Mozes het. Of het zo ook is uitgevoerd, laat zich vragen. In elk geval neemt Jezus dit jubeljaar op, maar dan anders (Luc. 4:19). Met Hem is zogezegd het laatste jubeljaar voorgoed begonnen.

Zou het niet geweldig zijn geweest, als de Europese regeringsleiders nu het vliegverkeer maanden lang stillag, de wijsheid en moed hadden gehad om in plaats van binnenskamers te vechten rondom halfbakken milieumaatregelen, het vliegtuig van zijn heilig aura te ontdoen en toe te werken naar een reductie van dit verkeer? Bijvoorbeeld door in te zetten op meer nationale en Europese industrie, meer treinverkeer en scheepvaart, meer toerisme in eigen land of Europa? Als er een kantelpunt was in de afgelopen decennia, en waarschijnlijk zal zijn geweest voor de komende jaren, dan in de afgelopen maanden lijkt me, toen de angst voor de dood even heel concreet was, sterker dan het intermenselijk verkeer, en niet gemakkelijk verdampte in een ongewis toekomstig scenario. Maar de topman van de KLM kon rustig zijn bonus opstrijken, en de KLM zelf een staatssteun (van honderden miljoenen, miljarden?) zodat er niet één piloot hoeft te worden ontslagen. Want zonder vliegtuig geen afding-economie. Wie de sabbat afschaft zal gaan vliegen.

Zou het niet geweldig zijn geweest, wanneer de overheid de talloze signalen dat we oververzadigd zijn van geld en goed, psychisch belast zijn of zwaar overwerkt, en dus behoefte hebben aan een sabbatsjaar, serieus zou nemen door in te zetten op een ander beleid dan het vanzelfsprekende maar voortgaan in 'meer van hetzelfde'? Een beleid van een gecontroleerde lockdown dus van ons uitgavenpatroon, van onze winstmarges, van onze heb- en vraatzucht dat daarbij veel verantwoordelijkheid bij de eigen burger legt. Al is het maar één keer een kleine herverdeling van rechten en plichten die de zwaksten zichtbaar ten goede zou komen? Het zou geweldig zijn, maar de regeringsleiders willen dit niet. Omdat ze weten dat ze helemaal niet kunnen ingrijpen in de economie. Omdat dan waarschijnlijk het einde van Nederland zoek is. Omdat de burger dit zelf ook niet wil, omdat hij er in elk geval financieel nooit op achteruit wil gaan. Onze regeringsleiders willen zo goed mogelijk managen wat er nu eenmaal *is*, vanuit de idee dat onze burgerlijke vrijheid en de eigen levensinvulling onbegrensd zijn.

Die ideologie is nog taaier dan alle aandeelhouders in Nederland bij elkaar. Maar ook taaier dan menige ramp. Die ideologie zal alleen uit zijn voegen gelicht worden, als er een nieuwe ideologie wordt gewekt, zo valt te vrezen. Onder de bescherming van Allah bijvoorbeeld. Die alles bij elkaar toch het meest zuiver het ene godsprincipe vertegenwoordigt. Of doordat de zo vanzelfsprekende goden der natuur hun oude rechten opeisen. Of we gaan gewoon door met onze steeds verder seculariserende BV Nederland, tot onze belangen echt niet meer zijn te verenigen. Dat zal gelukkig nog even duren. Maar als het er eigenlijk toch zo bedroevend met ons volk van Nederland en Europa voorstaat, wat moet de kerk dan doen?

De kerk

Mijn moeder van 95 is niet meer helemaal bij de tijd, maar nog wel bij de pinken. Zij leest alleen nog *Trouw* en *In de waagschaal*, dat zij als geen ander spelt. Tot vermoeiens toe begon zij in de afgelopen maanden elk telefoongesprek met een onderwerp waar zij toch eens even met me over wou praten: dat het een schande was dat de staat de kerk dwingt haar fysieke eredienst te onderbreken. De staat heeft dat recht helemaal niet en de kerk gaat daar zo gemakkelijk in mee. God mag niet stilvallen, Wessel. En dan vertelt zij over de vroomheid van de Zeeuwse boeren en boerinnen die op haar als (dominees)kind diepe indruk heeft gemaakt ('Na de oorlog was het weg'). Het was destijds onvoorstelbaar dat de kerk op zondag zou zijn gesloten. Hoe gemakkelijk heeft de kerk zich inderdaad het internet op laten dringen? Hoe serieus heeft de kerkenraad zichzelf genomen, door niet gewoon elke week met twee of drie in Zijn naam aandachtig bijeen te zijn? Kan er werkelijk gevierd worden voor de tv? Alleen of met het gezin? Ik betwijfel het. Alleen al het sacrament loochent elke virtuele God.

Als God ons door corona heeft wakker willen schudden, dan toch juist ter wille van het besef dat ons bestaan als kerk meer omvat dan een kritische (of maatschappelijk aangepaste) boodschap aan de wereld, die net zo goed via tv of pc kan worden uitgezonden. Het besef dat wij, *in* de staat maar ook *tegenover* de staat, fysiek bestaan als lichaam van Christus dat wekelijks bijeenkomt voor de dienst aan haar Heer, en dat wij daarin reeds de grenzen van de wereld en al onze eigen lichamen doorbreken, omdat ons Hoofd in de hemel is.

Ik droom van een kerk die zich voor dit geloof niet schaamt maar dit veeleer samen ervaart. Die vrij in deze wereld staat en haar relevantie niet daar, maar opnieuw, als vanouds, in haar Heer zoekt, die ons in alles voorgaat. Een kerk die blij is over zichzelf, omdat zij blij is over Hem. Een kerk die ook in de hemel voort zal gaan God te dienen, met alle heiligen en alle stammen.

Hoe waar het ook is om te spreken over onze verslaving aan geld, onze afgoderijen, onze dwingende economie, het is zo evident, dat het ook een beetje gratis is om daar als kerk op te hameren, zonder dit als ronduit *zonde* te benoemen waarover God zich vertoort en zijn oordeel heeft geveld. Als we hier wel van spreken, laten we dan ook vrijmoedig genoeg zijn te stellen, dat als dat inderdaad zo is, wij ook de dood verdienen. Maar dat wij door Gods genade nog steeds leven, opdat wij ons tot Hem en onze naaste bekeren. Wanneer we huiveren zo te spreken (en terecht), laat ons dan vrolijk en dankbaar zonder schroom spreken van het eeuwig leven waarop ook Covid-19 geen enkele greep heeft. Laten we uit die Babylonische gevangenschap durven te treden van ons lichaam dat ons leven in het hier en nu gevangen houdt. Dat is pas echte troost. Dat vertoont vandaag de dag echte moed.

Wessel ten Boom

Dr. W.H. ten Boom (1959) is emeritus predikant van de PKN en diende meerdere gemeenten. Hij verdiepte zich in het werk van Fr.-W. Marquardt en Augustinus en de Joden. Van Karl Barth vertaalde hij paragraaf 34 van diens *Kirchliche Dogmatik* (over Israël en de kerk). In najaar 2020 verschijnt van zijn hand een vertaling van Barths *Fides quaerens intellectum*. Van 2008-2018 was hij redactiesecretaris van *In de waagschaal*.

Voor meer informatie zie www.wesseltenboomwordpress.com of mail naar whtenboom@telfort.nl